

ИЗСЛЕДВАНЕ И ОЦЕНКА НА ЛИЗИНГОВИЯ ПАЗАР НА ТРАНСПОРТНИ СРЕДСТВА В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ПОКАЗАТЕЛЯ „ЛИЗИНГОВ ПОРТФЕЙЛ“

Емилия Вайсилова

emvais@abv.bg

**Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“
София, ул. „Гео Милев № 158
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Ключови думи: лизинг, лизингов пазар, транспортни дружества

Резюме: Транспортните дружества в Република България, в по-голямата си част, попадат в групата на микро, малки и средни предприятия. Тези предприятия допринасят за правилното функциониране на мобилността не само в страната, но и в международен план – страните от Европейския съюз и трети страни. Техният принос за формиране на добавена стойност е най-вече в отдалечените и в гъсто населени райони. Поради факта, че отлично познават местния пазар, че са близо до клиента, че имат способност за бърза реакция и иновации, че са в състояние да предоставят съобразени с нуждите услуги, че създават работни места, генерират икономическа активност, те са с изключително голямо значение за развитието на икономиката като цяло. Значителна част от тези предприятия изпитват затруднения при инвестирането в нетекущи активи, понеже не разполагат с достатъчен обем собствен финансов ресурс. Същевременно, за да постигнат ефективно развитие на бизнеса си, те следва да обновяват и разширяват своите нетекущи ресурси. В условия на криза, ниска доходност, ограничен достъп до капиталови пазари за много транспортни дружества единствената възможност за придобиване на необходимите транспортни средства, съоръжения и други нетекущи активи се явява лизинговият договор.

Целта на настоящият доклад е да се изследва и оцени развитието на лизинговия пазар на транспортни средства в Република България и същевременно да се очертаят предимствата и практическите ползи от прилагането на лизинговите сделки в стопанската дейност на тези предприятия.

ВЪВЕДЕНИЕ

Лизингът е една добре позната и широко използвана в цял свят опция за финансиране на бизнеса. За последните няколко десетилетия лизингът претърпя неимоверно развитие. Това е съвсем разбираемо предвид неговата гъвкавост и множеството икономически предимства, които предоставя в сравнение с други източници за финансиране на бизнеса. Предприятията, опериращи в транспортния сектор, в по-голямата си част се категоризират като микро, малки и средни. Тези предприятия имат решаваща роля за правилното функциониране на мобилността не

само в страната, но и в Европейския съюз и в трети страни. Те предоставят добавена стойност, най-вече в отдалечените и в гъсто населени райони. Поради факта, че отлично познават местния пазар, че са близо до клиента, че имат способност за бърза реакция и иновации, че са в състояние да предоставят съобразени с нуждите услуги, че създават работни места, генерират икономическа активност те са с изключително голямо значение за развитието на икономиката като цяло. За значителна част от тези предприятия инвестирането в нетекущи активи е проблем, тъй като те не разполагат с достатъчен обем собствен финансов ресурс. Същевременно, за да постигнат ефективно развитие на бизнеса си те следва да обновяват и разширяват своите дългосрочни ресурси. В условия на криза, ниска доходност, ограничен достъп до капиталови пазари за много транспортни дружества единствената възможност за придобиване на необходимите транспортни средства, съоръжения и други нетекущи активи се явява лизинговият договор.

С настоящият доклад, авторът си поставя за цел да изследва и оцени развитието на лизинговия пазар на транспортни средства в Република България, чрез показателя „лизингов портфейл“, и същевременно да очертае предимствата и практическите ползи от прилагането на лизинговите сделки в стопанската дейност на тези предприятия.

СЪЩНОСТ И ИСТОРИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА ЛИЗИНГОВИТЕ СДЕЛКИ

Изначалната същност на лизинга може да бъде прозряна в твърдението на Аристотел, който още през 300-те години преди новата ера е казал: „*богатството е в ползването, а не в правото на собственост*“. Това схващане недвусмислено определя цялостната концепция на лизинга.

Договорът за лизинг е вид търговска сделка, която за разлика от други подобни сделки (застраховка, продажба, банков кредит, комисионен договор, менителница и др.), получава правово устройство едва през 50-те и 60-те години на двадесети век. Поради това за нея се говори като за сравнително нов вид търговска сделка. Но в исторически план идеята за подобен вид сделка – възмездно ползване на чужда вещ, се открива още в древността.

Съществуват различни версии за историческото възникване на лизинговите (наемни) отношения. Според някои историци за първи път лизингът е бил използван още през 2000 г. пр.н.е. в древния Египет и във Вавилон. Ползван е в селскостопанските дейности под формата на аренда на земя.

В конспективен план историческото развитие на лизинга може да бъде представено по години, както следва:

► **534 г.** – За първи път въпросите, свързани със собствеността, са разгледани в римското право (в кодекса на Юстиниан). И в този смисъл Древен Рим се счита за държавата с най-голям принос за узаконяването на различните лизингови взаимоотношения. В римското право собствеността официално се разделя на две съставни части – право на собственост и право на ползване. Обособяването на правото на ползване като самостоятелно право поставя началото на широкото навлизане на различните форми на лизинг в Римската империя. Още тогава доста точно се класифицират и получават имена различните лизингови услуги, лизингови взаимоотношения и лизингови участници. Едно от първите имена на тази финансова услуга е аренда. Този термин се използва и в днешно време, разбира се с осъвременено съдържание.

► **от 534 г. до 19 в.** – Лизингът е ползван главно за наемане на ДМА с производствено предназначение – сгради, земи, транспортни средства, машини и пр., като в началото на 19 в. се появяват и първите лизингови компании.

▶ **1855 г.** – Английската компания „Британски железопътни вагони“ (British Railway Wagons) за първи път прилага финансовия лизинг, като започва да отдава вагони на лизинг с фиксиран срок от пет до осем години.

▶ **1856 г.** – В САЩ и Великобритания лизингът започва да се прилага и за потребителски стоки, като за масовото разпространение на лизинга допринася използваната лизингова схема „покупка на изплащане“ („hire-purchase“) по отношение на шевната машина Singer.

▶ **1877 г.** – Започва лизинговането на първите телефони, изобретени от Александър Бел. Постепенно различни производители на машини в САЩ започват да ползват лизинга като начин за увеличаване на продажбите, запазвайки здрава връзка със своите клиенти.

▶ **1918 г.** – Осъществена е първата лизингова сделка на автомобил. Началото е поставено от 22-годишният Уолтър Джейкъбс – търговец на автомобили, който създава компанията Rent-a-Car Inc в Чикаго. Първоначално Джейкъбс започва да отдава едва 12 автомобила Форд (Ford Model T), като тази нова услуга за наем на коли бързо набира популярност и става успешна. Само след осем месеца Джейкъбс увеличава броя на отдаваните коли до двадесет. За пет години автомобилният парк на компанията нараства до 600 коли, генериращи годишен приход от един милион долара.

▶ **1923 г.** – Автопредприемачът и иноватор Джон Херц купува Rent-a-Car Inc. Неговата идея била да направи транспортната услуга „достъпна за обикновения човек“. По това време той е имал вече няколко транспортни компании: – за таксиметрови услуги (Yellow Cab Corporation през 1915); – за автобусни превози (Chicago Motor Coach Company през 1917); – за производство на коли и автобуси (Yellow Cab Manufacturing и Yellow Coach Manufacturing Company, създадени съответно през 1920 и 1923 година). След обединяване усилията на Джейкъбс и Херц се създава нова компания – Hertz Drive Ur Self Company (в превод Херц Карай Сам). За кратко време компанията завладява целите Съединени щати и за първи път предлага много от услугите, които днес се свързват с лизинг на автомобили: – услугата рентакар; – предлагане на автомобилите първоначално на железопътните гари, а в последствие и на летищата; – оперативния лизинг на автомобили и управление на автопарк и пр. Имената на Джейкъбс и Херц остават в историята като бащите на автомобилният лизинг и по-точно на рентакар услугата, както и на оперативния лизинг на коли и управлението на автопарк.

▶ **1952 г.** – Поставя се началото на финансовия лизинг (в неговото съвременно разбиране) в САЩ от Хенри Шонфелд. Той сформира лизингова компания за една конкретна сделка в областта на железопътния транспорт. Твърдо убеден в икономическата целесъобразност и перспективност на лизинговите сделки, взема решение да се занимава с този бизнес. Той основава известната американска лизингова компания „United States Leasing International Inc“.

▶ **средата на 20 в.** – Възниква един чисто нов лизингов актив – самолетите. Към момента лизингът на авиационна техника заема над 50% от съществуващия търговски авиационен флот. При това делът на финансираните чрез лизинг самолети и хеликоптери продължава да се увеличава. След автомобилите авиационното оборудване е вторият по популярност лизингов актив в света.

В Европа лизингът започва да се развива в края на 50-те и началото на 60-те години на миналия век. Постепенно лизингът започва да се разпространява на пазарите в Южна Америка, Азия и Африка (70-те години на двадесети век). На практика в края на миналия век концепцията за финансов лизинг вече се прилага по целия свят.

АНАЛИЗ НА ЛИЗИНГОВИЯ ПАЗАР НА ТРАНСПОРТНИ СРЕДСТВА В БЪЛГАРИЯ ЧРЕЗ ПОКАЗАТЕЛЯ „ЛИЗИНГОВ ПОРТФЕЙЛ“

Лизинговата сделка представлява вид кредитна дейност. Това е и причината тя да бъде силно регулирана. Статистическата информация за лизинга може да се получи от различни източници. Такива са: Българска народна банка, Българска асоциация за лизинг (обхващаща около 90 % от лизинговия пазар в страната), Обединение на всички лизингови асоциации в Европа – Leaseurope (с представителност над 93%), специализирани агенции за пазарни проучвания, както и големи одиторски фирми, чиито проучвания и доклади също заслужават интерес.

За целта на настоящата разработка анализът се осъществява въз основа на статистическата информация, предоставяна от БНБ. В качеството си на регулаторен орган за развитието на лизинговия пазар, БНБ поддържа публичен регистър с имената на „небанковите финансови институции“ (в т.ч. и лизинговите компании). В тази връзка БНБ предоставя публична тримесечна регулярна информация относно лизинговия пазар в България.

Измерването на лизинговия пазар се реализира чрез абсолютни стойности, посредством два основни показателя – „лизингов портфейл“ и „нов бизнес“. Показателят „лизингов портфейл“ (лизингови вземания, Leasing portfolio, lease outstanding) показва сумата от всички вземания на лизингодателите по всички лизингови договори към конкретна дата – например към 31.03 или към 31.12. Показателят „нов бизнес“ (new business, new production) показва сумата от инвестициите (доставна стойност минус встъпителна вноска) на лизингодателите, съвкупно за всички лизингови договори за определен период от време – месец, тримесечие, полугодие или година, т.е. стойността на лизинговите сделки, сключени за определен период от време.

В разработката ще осъществим анализ на лизинговите сделки в България, по вид активи и по матуритет, за периода 2005-2023 г., в т.ч. и на тези свързани с транспортни средства, чрез показателя „лизингов портфейл“.

Броят на лизинговите дружества, които оперират на лизинговия пазар в България не е постоянен и вписаните в публичния регистър на БНБ до месец март 2024 г. са 47 дружества. В съответствие със Закона за кредитните институции, тези дружества внасят отчети за дейността си, посредством, които е възможно да се извърши широкоаспектен анализ на състоянието на лизинговия пазар в България.

Таблица 1 Обем на лизингови сделки по вид активи и по матуритет (2005-2010г. по показателя "лизингов портфейл")

Лизингови сделки (хил. лв.)	Към дата										
	31.12.2005	31.3.2006	31.12.2006	31.3.2007	31.12.2007	31.3.2008	31.12.2008	31.3.2009	31.12.2009	31.3.2010	31.12.2010
По вид на актива											
Финансов лизинг	1 002 842	1 188 012	1 961 403	2 179 109	3 604 189	4 066 053	5 753 942	5 648 649	4 899 706	4 660 553	3 955 437
1 Машини, съоръжения и оборудване	301 327	390 136	623 513	693 777	1 010 198	1 145 332	1 552 404	1 545 843	1 341 896	1 267 620	1 053 849
2 Компютри и друго електронно оборудване	6 864	7 140	17 268	17 413	55 544	43 974	53 470	53 318	42 960	41 475	32 847
3 Товарни и лекотоварни автомобили	264 531	299 103	505 781	545 058	976 108	1 119 243	1 542 200	1 487 060	1 167 708	1 107 753	931 798
4 Леки автомобили	285 245	353 208	601 483	692 554	1 236 994	1 394 670	1 906 681	1 851 038	1 607 471	1 504 473	1 169 393
5 Недвижимо имущество	95 584	99 650	159 890	170 379	246 110	272 477	465 751	461 466	433 950	472 048	533 974
6 Други	49 291	38 773	53 468	59 928	79 234	90 357	233 437	249 924	305 721	267 184	233 575
Оперативен лизинг	22 332	21 934	38 138	43 090	57 502	63 395	68 297	82 567	80 627	75 743	71 331
1.Машини, съоръжения и оборудване	1 267	496	1 061	343	1 926	1 793	1 414	1 182	2 928	2 736	2 805
2.Компютри и друго електронно оборудване	465	380	332	187	116	82	59	43	39	50	25
3.Товарни и лекотоварни автомобили	3 507	4 858	8 835	10 126	18 752	18 462	17 446	27 769	19 657	14 735	15 231
4.Леки автомобили	15 989	16 200	27 686	32 299	36 603	42 953	49 333	53 503	56 442	56 727	51 892
5.Недвижимо имущество	738	-	224	135	105	105	45	45	1 561	1 495	1 378
6.Други	366	-	-	-	-	-	-	25	-	-	-
Общо	1 025 174	1 209 946	1 999 541	2 222 199	3 661 691	4 129 448	5 822 240	5 731 216	4 980 333	4 736 296	4 026 768
Финансов лизинг	1 002 842	1 188 012	1 961 403	2 179 109	3 604 189	4 066 053	5 753 942	5 648 649	4 899 706	4 660 553	3 955 437
По матуритет	973 425	1 137 825	1 885 270	2 116 790	3 544 914	3 998 887	5 658 591	5 162 491	4 108 178	3 883 388	3 144 951
До 1 година	84 734	103 275	43 916	46 984	72 026	51 107	77 296	73 140	47 132	35 112	29 253
Над 1 до 5 години	785 571	926 298	1 655 882	1 842 344	3 136 093	3 474 553	4 714 939	4 186 622	3 186 723	2 811 084	2 085 334
Над 5 години	103 121	108 252	185 472	227 462	336 795	473 227	866 356	902 729	874 323	1 037 192	1 030 364
Необслужвани	29 416	50 186	76 134	62 319	59 275	67 166	95 351	486 158	791 528	777 165	810 486

Източник: БНБ – Статистика на лизинговата дейност, Лизингови дружества

Предвид големия обем на данните по показателя „лизингов портфейл“ (обем на лизинговите сделки), представяме същите в три поредни таблици (табл. 1, 2 и 3), съдържащи данни към първо и към четвърто тримесечие по години за периода от 2005 до 2023 г.

Таблица 2 Обем на лизингови сделки по вид активи и по матуритет (2011-2016г. по показателя "лизингов портфейл")

Лизингови сделки (хил. лв.)	Към дата											
	31.3.2011	31.12.2011	31.3.2012	31.12.2012	31.3.2013	31.12.2013	31.3.2014	31.12.2014	31.3.2015	31.12.2015	31.3.2016	31.12.2016
По вид на актива												
Финансов лизинг	3 844 903	3 479 354	3 391 633	3 198 397	3 336 548	3 205 725	3 165 777	3 030 649	3 055 626	2 993 861	3 026 826	3 193 295
1.Машини, съоръжения и оборудване	1 007 441	922 054	890 948	854 420	932 931	826 122	833 280	782 945	781 871	658 978	657 222	660 155
2.Компютри и друго електронно оборудване	34 299	25 094	23 440	48 740	47 509	40 662	39 123	12 781	15 107	15 839	14 810	13 166
3.Товарни и лекотоварни автомобили	919 768	831 839	794 573	730 583	773 994	815 291	795 052	813 004	850 472	961 298	975 903	1 089 258
4.Леки автомобили	1 088 820	928 824	868 895	775 874	833 957	809 785	814 282	853 917	851 662	850 297	869 386	998 360
5.Недвижимо имущество	548 265	550 202	574 594	593 361	562 872	584 397	574 507	462 473	452 259	406 793	403 617	330 453
6.Други	246 309	221 342	239 183	195 420	185 285	129 469	109 532	105 529	104 255	100 656	105 888	101 903
Оперативен лизинг	67 070	71 913	72 410	87 066	92 002	127 034	136 234	93 007	86 952	94 807	95 762	121 038
1.Машини, съоръжения и оборудване	2 740	2 716	3 039	3 987	3 642	5 049	5 481	5 240	4 969	3 490	3 157	2 096
2.Компютри и друго електронно оборудване	23	14	12	3	2	1	-	-	-	-	-	-
3.Товарни и лекотоварни автомобили	13 785	14 104	13 028	14 463	13 480	20 383	20 057	11 521	10 990	11 069	12 084	19 883
4.Леки автомобили	49 163	53 774	55 045	67 316	73 141	94 272	103 407	69 117	63 901	67 858	68 191	86 910
5.Недвижимо имущество	1 359	1 305	1 286	1 232	1 706	7 277	7 240	7 129	7 092	12 390	12 330	12 148
6.Други	-	-	-	65	31	52	49	-	-	-	-	-
Общо	3 911 973	3 551 267	3 464 043	3 285 463	3 428 550	3 332 759	3 302 011	3 123 656	3 142 578	3 088 668	3 122 588	3 314 333
Финансов лизинг	3 844 903	3 479 354	3 391 633	3 198 397	3 336 548	3 205 725	3 165 777	3 030 649	3 055 626	2 993 861	3 026 826	3 193 295
По матуритет	3 010 598	2 726 960	2 663 875	2 442 562	2 345 757	2 346 706	2 354 831	2 328 386	2 351 065	2 605 420	2 635 364	2 873 841
До 1 година	28 283	26 277	26 327	19 970	20 976	24 308	20 536	26 852	22 524	20 641	24 829	35 713
Над 1 до 5 години	1 968 465	1 753 731	1 660 945	1 497 860	1 450 140	1 487 958	1 517 303	1 673 994	1 725 069	2 028 092	2 069 939	2 330 467
Над 5 години	1 013 850	946 952	976 603	924 732	874 641	834 441	816 992	627 540	603 472	556 687	540 596	507 661
Необслужвани	834 304	752 394	727 758	755 836	990 791	859 019	810 946	702 263	704 561	388 441	391 462	319 454

Източник: БНБ – Статистика на лизинговата дейност, Лизингови дружества

Таблица 3 Обем на лизингови сделки по вид активи и по матуритет (2017-2023г. по показателя "лизингов портфейл")

Лизингови сделки	Към дата													
	31.3.2017	31.12.2017	31.3.2018	31.12.2018	31.3.2019	31.12.2019	31.3.2020	31.12.2020	31.3.2021	31.12.2021	31.3.2022	31.12.2022	31.3.2023	31.12.2023
По вид на актива														
Финансов лизинг	3 206 517	3 424 956	3 438 481	3 812 072	3 883 239	4 074 570	4 080 723	4 087 463	4 144 741	4 350 694	4 445 845	4 937 148	5 125 404	5 769 736
1.Машини, съоръжения и оборудване	658 422	657 657	682 966	765 777	785 058	852 887	852 733	929 988	957 525	1 205 586	1 227 019	1 372 330	1 409 135	1 412 876
2.Компютри и друго електронно оборудване	11 386	11 441	9 815	9 396	8 752	8 455	7 725	7 304	6 796	8 969	8 181	7 804	8 672	7 593
3.Товарни и лекотоварни автомобили	1 090 015	1 131 327	1 145 612	1 248 229	1 307 146	1 331 026	1 323 853	1 281 587	1 289 184	1 123 173	1 134 233	1 238 915	1 304 237	1 447 267
4.Леки автомобили	1 047 066	1 215 951	1 259 342	1 445 741	1 469 228	1 631 226	1 645 993	1 634 208	1 665 180	1 816 175	1 882 885	2 140 627	2 229 613	2 683 785
5.Недвижимо имущество	303 307	295 502	247 000	253 391	229 034	172 908	164 318	155 052	151 340	131 727	129 880	121 172	120 349	137 250
6.Други	96 321	113 078	93 746	89 538	84 021	78 012	86 101	79 324	74 716	65 064	63 647	56 300	53 398	80 965
Оперативен лизинг	125 233	179 903	197 260	225 701	232 353	217 986	215 351	220 912	220 334	224 398	223 566	355 752	356 985	334 601
1.Машини, съоръжения и оборудване	1 558	866	722	305	184	33	22	1 956	1 956	3 603	3 548	6 352	5 920	5 089
2.Компютри и друго електронно оборудване	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3.Товарни и лекотоварни автомобили	19 605	23 775	25 715	28 228	27 145	29 102	28 343	25 538	24 587	23 316	24 156	23 381	28 407	27 240
4.Леки автомобили	91 969	114 654	130 622	159 330	167 975	150 064	150 453	149 361	149 582	154 008	156 954	176 131	172 836	202 513
5.Недвижимо имущество	12 101	11 916	11 856	11 672	11 611	11 646	11 366	11 182	11 101	10 487	9 925	8 691	8 625	261
6.Други	-	28 692	28 345	26 166	25 438	27 141	25 167	32 875	33 108	32 984	32 983	141 197	141 197	99 498
Общо	3 331 750	3 604 859	3 635 741	4 037 773	4 115 592	4 292 556	4 296 074	4 308 375	4 365 075	4 575 092	4 669 411	5 292 900	5 482 389	6 104 337
Финансов лизинг	3 206 517	3 424 956	3 438 481	3 812 072	3 883 239	4 074 570	4 080 723	4 087 463	4 144 741	4 350 694	4 445 845	4 937 148	5 125 404	5 769 736
По матуритет	2 908 204	3 146 225	3 181 676	3 545 643	3 678 675	3 940 188	3 945 935	3 975 654	4 042 377	4 258 542	4 355 026	4 830 755	5 021 928	5 675 990
До 1 година	42 380	47 291	66 572	83 648	69 224	88 550	88 884	84 920	90 561	96 449	94 954	107 041	113 191	127 862
Над 1 до 5 години	2 362 519	2 544 626	2 606 595	2 916 925	3 006 647	3 223 394	3 210 276	3 061 182	3 124 753	3 314 791	3 409 489	3 820 831	3 973 205	4 373 814
Над 5 години	503 305	554 308	508 509	545 070	602 804	628 244	646 775	829 552	827 063	847 302	850 583	902 883	935 532	1 174 314
Необслужвани	298 313	278 731	256 805	266 429	204 564	134 382	134 788	111 809	102 364	92 152	90 819	106 393	103 476	93 746

Източник: БНБ – Статистика на лизинговата дейност, Лизингови дружества

Цифрите подредени в трите таблици, по своеобразен начин рисуват картината на развитието на лизинговият пазар в България, за периода 2005-2023 г. Въз основа на данните в посочените таблици е построена графика за обема на лизинговите сделки (фиг.1). Тази графика демонстрира размера на лизинговия пазар към 31 декември по години за периода от 2005 до 2023 г., определен от нетните лизингови вземания по финансов и оперативен лизинг. От графиката ясно личи, че размерът на лизинговия пазар в периода от 2005 до 2008 г. (към четвърто тримесечие) расте, като през 2008 г. той достига своя максимум – почти 6 млрд. лв. (5 822 240 000 лв.).

В резултат на възникналата в края на 2008 г. глобална финансова и икономическа криза, през 2009 г. започва лек спад на обемите на лизинговите сделки. Този спад продължава до 2015 г., когато е реализиран и най-ниският обем на лизингови сделки –

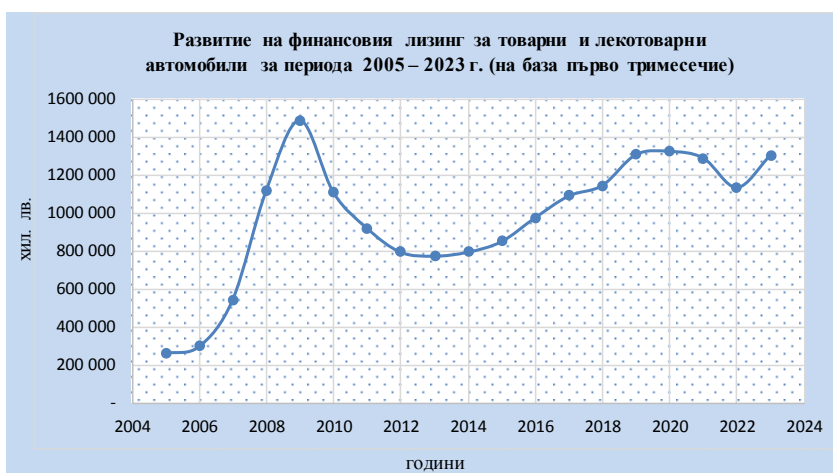
3088668 хил. лв. (за целият период от 2005 – 2015 г.). Към края на кризата от 2016 г. до края на 2023 г. общият размер на лизинговите сделки плавно нараства, като към 2023 г. той почти се е удвоил.

За целите на настоящата разработка интерес представлява лизингът на транспортни средства в България и в частност лизингът на товарни и лекотоварни автомобили. Поради това обемите на този вид лизинговани активи е маркиран в

Фиг. 1

до 2009 г., когато е достигнат и неговият максимум. Следва период на лек спад, който продължава до 2013 г. От тогава до 2019 г. лизинговият пазар следва тенденция на

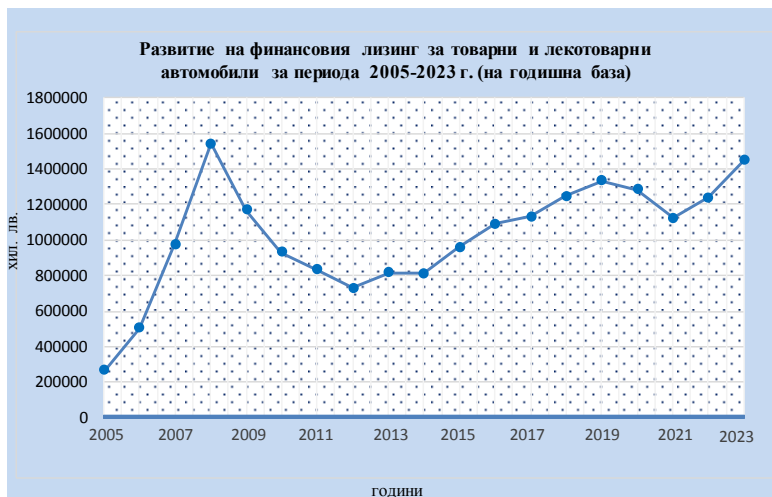
Фиг. 2

непрекъснат ръст (до преломната 2020г.). Интересен е фактът, че през 2020 г. за първото тримесечие, е достигнат най-високият обем (с изключение на обема, достигнат за първо тримесечие на 2009 г. – 1 487 060 хил. лв.) за целия изследван период в размер на 1 323 853 хил. лв. (периодът преди пандемията от Covid-19). Погледнато обаче на годишна база през 2020 г. е налице спад с 3,72% спрямо 2019 г., като по този начин дългогодишната тенденция на покачване обема на лизинговите сделки е прекъсната (тенденцията на покачване датира от 2012 г. до 2019 г., с едно леко понижение през 2014 г.). Сравнявайки фиг.1 и фиг.2 може да се направи заключението, че тенденциите на изменение на финансовия лизинг на товарни и лекотоварни автомобили следва изменението на лизинговия пазар като цяло. С други думи сегмента на товарни и лекотоварни автомобили е един от основните за лизинговия пазар (след лизинга на леки автомобили). Само за сравнение на фиг. 3 е посочена същата графика на годишна база за периода 2005 – 2020 г. Може да се каже, че тенденцията на развитие на пазара и при годишна база е почти същата, с леки изключения. Това което се откроява е, че за годините 2009, 2010, 2011, 2012, 2014 и 2020 годишните обеми са под тези, реализирани за първо тримесечие. Този факт по никакъв начин не променя

таблиците със син цвят.

Въз основа на данните от таблиците са построени две графики. Първата графика (фиг.2) отразява тенденцията в развитието на пазара за финансов лизинг, свързан с товарни и лекотоварни автомобили за периода 2005 – 2023 г. (на база I-во тримесечие). От нея ясно личи, че финансовият лизинг за тези активи бележи бурно развитие в периода 2006

до 2009 г., когато е достигнат и неговият максимум. Следва период на лек спад, който продължава до 2013 г. От тогава до 2019 г. лизинговият пазар следва тенденция на непрекъснат ръст (до преломната 2020г.). Интересен е фактът, че през 2020 г. за първото тримесечие, е достигнат най-високият обем (с изключение на обема, достигнат за първо тримесечие на 2009 г. – 1 487 060 хил. лв.) за целия изследван период в размер на 1 323 853 хил. лв. (периодът преди пандемията от Covid-

Фиг. 3

Друг възможен фактор е появата (учредяването) на нови транспортни предприятия.

На фиг. 4 и фиг. 5 са представени графиките, изобразяващи тенденцията в развитието на оперативния лизинг, свързан с товарни и лекотоварни автомобили, за периода 2006 – 2023 г. на база първо тримесечие, респективно за периода 2005 – 2023 г. на годишна база. От графиките се вижда, че развитието на този сегмент от лизинговия пазар е доста динамично. В периода от 2005 до 2009 г. за първо тримесечие (също както и при финансовия лизинг) се наблюдава значителен ръст. Следват спадове и растеж, които ясно личат на графиката. В този сегмент на лизинговия пазар, за първо тримесечие на годината, най-високият обем е достигнат през 2023 г. – 28 407 хил. лв. На годишна база обаче през 2020 г. е налице рязък спад на оперативния лизинг за товарни и лекотоварни автомобили с цели 12,25% спрямо 2019 г. На годишна база най-високият обем в този сегмент от лизинговия пазар (оперативен лизинг на товарни и лекотоварни автомобили) е достигнат през 2019 г. – 29 102 хил. лв.

Фиг. 4

Като цяло през годините се формира устойчива тенденция финансовият лизинг на товарни и лекотоварни автомобили да е многократно по-широко използван от

Фиг. 5

тенденцията на развитие на пазара за финансов лизинг. В действителност за посочените години икономическата активност на стопанските субекти е била по-съществена в началото на годината. Причина за това могат да бъдат постигнатите добри резултати за предходния период, поради което ръководството е взело решение за разширяване на дейността и за закупуване на нови транспортни средства.

Като цяло през годините се формира устойчива тенденция финансовият лизинг на товарни и лекотоварни автомобили да е многократно по-широко използван от

товарни и лекотоварни автомобили да е многократно по-широко използван от

оперативния лизинг на тези активи (това е така и за всички останали активи). Определено може да се твърди, че лизингът на товарни и лекотоварни автомобили като средство за финансиране и подобряване на ресурсната осигуреност на предприятията от сектор транспорт търпи бързо развитие. Всичко това безспорно показва, че предприятията от транспортния сектор се възползват от предимствата на финансов лизинг като инструмент за финансиране на стопанската дейност.

Анализът на лизинговите сделки по **видове активи** показва, че за българския лизингов пазар, свързан с транспортни средства, е характерно следното:

- за периода 2005 – 2012 г. сегментът на леки автомобили е по-значим от този на товарните и лекотоварните автомобили (по данни от трите таблици);

- след 2012 г. е налице обратна тенденция – сегментът на товарните и лекотоварните автомобили започва да превишава този на леките автомобили, което продължава до края на 2017 г.;

- от 2017 г. до 2023г. отново обемът на сегмента на леки автомобили превишава този на товарните и лекотоварните автомобили.

Видно от цифровите стойности в табл. 1, 2 и 3 е, че в структурно отношение преобладава финансовият лизинг. Той представлява 94,52% от общия обем на лизингови сделки в страната към 31.12.2023 г. Неговият дял е приблизително същият и за останалите години на изследвания период, над 93% (за: 2005 – 97,82%; 2006 – 98,09%; 2007 – 98,43%; 2008 – 98,83%; 2009 – 98,38%; 2010 – 98,23%; 2011 – 97,98%; 2012 – 97,35%; 2013 – 96,19%; 2014 – 97,02%; 2015 – 96,93%; 2016 – 96,35%; 2017 – 95,01%; 2018 – 94,41%; 2019 – 94,92%; 2020 – 94,87%; 2021 – 95,095%; 2022 – 93,28%)¹.

Табл. 5 Относителен дял на лизинговете сделки по матуритет

Година	Финансов лизинг-относителен дял в % по матуритет	до една година	над една до 5 г.	над пет години	общо %
2006	9,08	81,41	9,51	100	
2007	2,22	87,03	10,75	100	
2008	1,28	86,89	11,83	100	
2009	1,42	81,10	17,49	100	
2010	0,90	72,39	26,71	100	
2011	0,94	65,38	33,68	100	
2012	0,99	62,35	36,66	100	
2013	0,89	61,82	37,29	100	
2014	0,87	64,43	34,69	100	
2015	0,96	73,37	25,67	100	
2016	0,94	78,54	20,51	100	
2017	1,46	81,24	17,31	100	
2018	2,09	81,93	15,98	100	
2019	1,88	81,73	16,39	100	
2020	2,25	81,36	16,39	100	
2021	2,24	77,30	20,46	100	
2022	2,18	78,29	19,53	100	
2023	2,25	79,12	18,63	100	

По отношение на матуритета на лизинговите сделки (табл. 5) може да се обобщи, че преобладаващият дял се пада на тези със срок над една година. Обемът на лизинговите сделки (отнасящи се за финансов лизинг, на база първо тримесечие) със срок от една до пет години е най-голям, като максимумът се бележи през 2007 г. – 87,03%. За първото тримесечие на 2023 г. той заема 79,12% от общия обем на финансовия лизинг, следван от сделките със срок над пет години, чийто дял е 18,63%.

Лизинговите сделки със срок над пет години по относителен дял заемат второ място. Техният максимум за изследвания период е 37,29%, към 31.03.2013 г. За първото тримесечие на 2021 г. (20,46%) се наблюдава покачване спрямо първото тримесечие на 2020 г. (16,39%) с 4,07 пункта. Като цяло обемът на тези сделки (със срок над пет години) на база първо тримесечие през целия изследван период се движи в широки граници – от 9,51% през 2006 год., до 37,29% през 2013 год.

С най-малък относителен дял са лизинговите сделки със срок до една годна, като този дял се движи през годините в границите между 0,87% и 2,25%. Изключение има през 2006 г., когато този вид лизингови сделки, по матуритет, заема 9,08% от лизинговия пазар.

¹ Изчисленията са направени на годишна база въз основа на информацията в таблици 1, 2 и 3.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Лизинговите сделки навлизат все по-широко в стопанската практика на транспортните предприятия. Причината за това е, че за най-масовия актив в тези предприятия – транспортните средства, лизингът се е утвърдил като изключително подходяща форма на финансиране.

Бъдещето на лизинга и особено на лизинговите сделки с транспортни средства, се очертава като много перспективно за предприятията от сектор Транспорт. Очакванията са неговият обем да нараства и да заема все по-съществено място в дейността на тези предприятия.

ЛИТЕРАТУРА:

[1] <https://www.leaseurope.org/market-overview-2019-and-outlook-2020>

[2] <https://www.bnb.bg/Statistics/StStatisticalBD/index.htm>

[4] Закон за кредитните институции, обн. ДВ. бр. 59 от 21 Юли 2006г., в сила от 01.01.2007 г., последно изм. и доп. ДВ. бр. 85/2023г.

RESEARCH AND EVALUATION OF THE VEHICLE LEASING MARKET IN THE REPUBLIC OF BULGARIA BY MEANS OF "LEASING PORTFOLIO" INDICATOR

Emiliya Vaysilova

emvais@abv.bg

***Todor Kableshkov University of Transport
Sofia, 158 Geo Milev Str.
THE REPUBLIC OF BULGARIA***

Key words: *leasing, leasing market, transport companies.*

Abstract: *Transport companies in the Republic of Bulgaria, for the most part, fall into the group of micro, small and medium enterprises. These enterprises contribute to the proper functioning of mobility not only in the country, but also internationally - the countries of the European Union and third countries. Their contribution to the formation of added value is mostly in remote and densely populated areas. Due to the fact that they know the local market very well, that they are close to the customer, that they have the ability to respond quickly and innovate, that they are able to provide tailored services, that they create jobs, generate economic activity, they are extremely important for the development of the economy as a whole. A significant part of these enterprises experience difficulties in investing in non-current assets, because they do not have a sufficient volume of their own financial resources. At the same time, in order to achieve effective development of their business, they should renew and expand their non-current resources. In conditions of crisis, low profitability, limited access to capital markets, for many transport companies the only possibility to acquire the necessary means of transport, equipment and other non-current assets is the leasing contract.*

The purpose of this report is to examine and evaluate the development of the leasing market of means of transport in the Republic of Bulgaria and at the same time to outline the advantages and practical benefits of the application of leasing transactions in the economic activity of these enterprises.